

Усик Віра І.
д.е.н., професор,
професор кафедри національної економіки та
публічного управління
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна,
e-mail: vivayoung70@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6837-5042>

ОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Usyk Vira
Dr. Sc. (Econ.), Professor,
Department of National Economy and Public Administration
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Ukraine. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0938-400X>

EDUCATION AS A TOOL FOR ENSURING SUSTAINABLE RECOVERY AND DEVELOPMENT IN EMERGENCIES

Анотація. Освіта є надзвичайно важливою в контексті надзвичайних ситуацій, таких як кризи, війни та природні катастрофи. Вона виступає ключовим фактором для розвитку суспільства та його готовності до подолання таких негативних подій. Публічне управління освітою відіграє важливу роль у готовності до надзвичайних ситуацій та реагуванні на них. Публічне управління освітою у надзвичайних ситуаціях є одним з ключових елементів доступу до освіти та стійкості суспільства в умовах надзвичайних ситуацій. Воно сприяє збереженню освітнього процесу та підтримці фізичного та психічного благополуччя громадян.

Відновлення сфери освіти під час і після надзвичайної ситуації вимагає спільних зусиль різних суб'єктів, які мають різні функції і ресурси, включаючи уряди, міжнародні та гуманітарні організації, громадські організації, органи місцевого самоврядування, педагогічний персонал, здобувачів освіти та їхні сім'ї. Ця взаємодія відіграє важливу роль у відновленні освітньої системи та забезпеченні доступу до освіти під час криз та надзвичайних ситуацій.

Освіта в надзвичайних ситуаціях у різних країнах вимагає індивідуального підходу і адаптації до конкретних умов та потреб. Але наявні політики, стратегії та кейси інших країн і на наднаціональному рівні можуть допомогти забезпечити доступ до якісної освіти для дітей і молоді під час надзвичайних ситуацій.

Згідно з аналізом доступних публікацій, важливою складовою результативного розвитку та відновлення сфери освіти під час надзвичайних ситуацій, зокрема війни, є правильна оцінка потреб, розробка гнучких стратегій доступу до освіти та підвищення якості навчання. Несвоєчасне та недостатнє фінансування й, зокрема, визнання важливості освіти під час надзвичайних ситуацій призводять до втрати навчочок і знань серед населення.

Ключові слова. Освіта, надзвичайні ситуації, публічне управління освітньою сферою.

Abstract. Education is crucial in emergencies such as crises, wars, and natural disasters. It acts as a critical factor for the development of society and its readiness to overcome such adverse events. Public education management plays an important role in emergencies preparedness and response. Public management of education in emergencies is one of the critical elements of access to education and society's resilience in emergencies. It helps preserve the educational process and supports the physical and mental well-being of citizens. The recovery of education during and after an emergency requires the joint efforts of various actors with different roles and resources, including governments, international and humanitarian organizations, civil society organizations, local governments, teaching staff, learners, and their families. This interaction is essential in rebuilding the education system and ensuring access to education during crises and emergencies. Education in emergencies in different countries requires an individual approach and adaptation to specific conditions and needs. However, existing policies, strategies, and case studies in other countries and at the supranational level can help ensure access to quality education for children and youth in emergencies. According to the analysis of available publications, an essential component of the effective development and recovery of education during emergencies, in particular war, is the correct assessment of needs, the development of flexible strategies for access to education, and the improvement of the quality of education. Only timely and sufficient funding and, in particular, recognition of the importance of education during emergencies lead to a loss of skills and knowledge among the population.

Keywords: education, emergencies, public education management.

JEL Classification: I21, I28, H84

Постановка проблеми. Освіта є важливим фактором, що визначає розвиток суспільства та його готовність до подолання надзвичайних ситуацій, таких як кризи, війни, природні катастрофи та інші негативні події. Роль освіти в цих ситуаціях є критичною, оскільки вона впливає на різні сфери життя, включаючи економіку, безпеку, інфраструктуру та багато інших аспектів. Освіта виступає ключовим фактором відновлення суспільства після надзвичайних подій. Вона надає людям знання та навички, необхідні для відновлення різних сфер господарства. Наприклад, після війни (а як свідчить досвід України і під час) або природної катастрофи, розвиток і відновлення економіки та інфраструктури вимагає кваліфікованих працівників, які мають відповідну освіту. Освіта також впливає (зокрема підвищує рівень) на безпеку і оборону країни, оскільки готує фахівців для військової сфери та правоохоронних органів. Наприклад, навчання тактичній медицині чи управління дронами тощо. Крім того, освіта є основою для розвитку сучасних технологій, енергетики, охорони здоров'я та інших галузей. Без істотних і вагомих змін у сфері освіти, зокрема публічному управлінню нею, складно вирішувати ті проблеми та потреби, які маємо сьогодні та будемо мати у післявоєнний період. Публічне управління освітою є важливим інструментом для забезпечення ефективного функціонування системи освіти в умовах надзвичайних ситуацій. Уряд та інші органи влади повинні приділяти особливу увагу розвитку освітньої політики, щоб забезпечити належну підготовку населення до різних викликів. Керівництво закладів освіти повинно бути готовими оперативно реагувати на зміни у надзвичайній ситуації та адаптувати освітні програми для відповіді на них. На жаль, незважаючи на важливість освіти для суспільства та країни в цілому, вона часто стає першою послугою, яку призупиняють під час криз і останньою, яку відновлюють. Це може призвести до серйозних наслідків, таких як втрата обізнаності та навичок тих, хто навчається, не-

відповідність освіти сучасним вимогам та інше. Зміни в публічному управлінні освітою потребують більшої уваги та інвестицій. Середній обсяг гуманітарної допомоги, який надходить до галузі освіти, становить менше 3% [1], що є недостатнім для подолання негативних наслідків надзвичайних ситуацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Публічне управління освітою в надзвичайних ситуаціях безпосередньо не перебувало в центрі уваги більшості досліджень, хоча, опосередковано вони стосувались публічного управління освітою як ті, що сприяли з'ясуванню реальних проблем цієї сфери. Існуючі наукові роботи, дискусії та аналіз практично оминають контекстуалізацію цього процесу в рамках війни, гібридної війни чи конфлікту.

Дослідження освітнього процесу в надзвичайних ситуаціях набули світової актуальності на початку 2020-х років, а дослідження освітнього процесу та його публічного управління отримали новий вектор під час повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Існують матеріали щодо ролі освіти в надзвичайних ситуаціях та рекомендації для публічного управління нею, зокрема, в документах таких міжнародних організацій, як Європейська комісія (Повідомлення до Європейського Парламенту щодо питань освіти в надзвичайних ситуаціях і зтяжних кризах [2, 3], Керівний документ щодо освіти в надзвичайних ситуаціях під час операцій з гуманітарної допомоги, що фінансуються ЄС [4]), UNESCO та ООН (Швидке реагування в освіті в умовах складних надзвичайних ситуацій: дискусійний документ [5], Освіта в умовах надзвичайної та кризової ситуації: виклики нового століття [6], Навчання в умовах надзвичайних ситуацій та для реконструкції: розвивальний підхід [7]), UNICEF (Освіта в надзвичайних ситуаціях і зтяжних кризах [8]), Save the Children (Освіта — Допомога та захист дітей у надзвичайних ситуаціях. Польовий посібник [9]) та ін. Варто також відзначити, що в багатьох країнах та в міжнародних інституціях існують нормативні документи, які встановлюють принципи та стандарти реагування на надзвичайні ситуації та визнають освіту як невід'ємну частину гуманітарного реагування і відзначають важливість розгляду освіти як довгострокового інвестиційного заходу в розвиток та відновлення громад та країн в цілому. З цих документів випливає гнучкий набір стратегій (гуманітарної допомоги, рекреаційної, освітньої), які є ефективними для збереження та підтримки права на освіту в надзвичайних ситуаціях [10–14].

Освіта в надзвичайних ситуаціях, особливо психологічні її аспекти, були предметом дослідження багатьох іноземних дослідників у різні періоди часу. У 2020-х рр. проведено багато досліджень, в яких фокус уваги стосується проблем освіти в період такої надзвичайної ситуації, як пандемія COVID-19. Такі дослідження, як правило, сфокусовані на перевагах/недоліках/ обмеженнях/можливостях дистанційної освіти [15–17], ефективності/результативності дистанційної освіти [18–20], ставленні всіх учасників освітнього процесу до неї [21] та, в тому числі, вміння уряду корегувати управління освітньою сферою. Державна служба якості освіти України презентувала дослідження якості організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України².

² Звіт за результатами дослідження якості організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти України. Державна служба якості освіти в Україні. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Zvit_Distance_learning_spreads_SQE_SURGe_05.09.2022.pdf

Нині розпочинається новий виток досліджень, пов'язаний з повномасштабним вторгненням росії в Україну. Зокрема, відбувається аналіз наслідків руйнувань в освітній сфері як з точки зору аналізу потреб у фінансуванні, так і впливу на людський, соціальний та інтелектуальні капітали. Варто відмітити Аналітичний звіт «Вища освіта в Україні: зміни через війну» [22], дослідження «Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи» [23], а також деякі наукові публікації [24, 25]. Окрім того, Державна служба якості освіти України нещодавно презентувала результати дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у закладах загальної середньої освіти³, а також було проведене обговорення «Як забезпечити якість освітнього процесу?»⁴.

Мета цієї статті полягає в аналізі підходів до ролі освіти та публічного управління нею в надзвичайних ситуаціях та, особливо, під час повномасштабного вторгнення та у післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу. Освіта в надзвичайних ситуаціях може бути визначена як набір пов'язаних проєктних заходів, які дозволяють продовжувати структуроване навчання під час гострої кризи чи тривалої нестабільності [26]. Для UNESCO надзвичайна ситуація в галузі освіти — це кризова ситуація, спричинена конфліктами чи катастрофами, які дестабілізували, дезорганізували або знищили систему освіти та потребують інтегрованого процесу реагування на кризу та після кризи [7]. Для UNICEF «надзвичайні ситуації включають природні катаклізми, так як повені та землетруси, антропогенні кризи, так як громадянські заворушення та війни», а також такі надзвичайні ситуації, як ВІЛ/СНІД [11].

Освітня діяльність у надзвичайних ситуаціях дуже різниться залежно від характеру кризи та культурного контексту країни. Публічне управління освітою в умовах надзвичайних ситуацій, кризи та війни повинно бути таким, аби забезпечити неперервність навчання, зробити освіту гнучкою, розвивати спроможність освітян у допомозі здобувачам освіти щодо вирішення розумових, фізичних і соціальних наслідків від надзвичайних ситуацій. Особливу увагу слід акцентувати на групі таких здобувачів освіти, як діти-переселенці, діти з інвалідністю, діти, які втратили батьків, діти військових та інші вразливі категорії. Окрім того, пошук шляхів для подолання напруженості в громадах і підсилення їх інтеграції є однією з ключових задач у публічному управлінні освітою.

Відомо, що освіта є фундаментальним правом усіх людей. Під час та й після надзвичайних ситуацій якісна освіта забезпечує фізичний, психосоціальний і когнітивний захист, який може підтримувати і навіть рятувати життя. Саме сфера освіти надає життєво важливі навички виживання та подолання наслідків різних надзвичайних ситуацій, наприклад, як уникнути мін, як захистити себе від сексуального насильства, як отримати доступ до медичної допомоги або надати першу допомогу тощо. Освітні можливості також пом'якшують психосоці-

³ Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році. Державна служба якості освіти в Україні. URL: <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-oslavy-v-umovah-viyny-web-3.pdf>

⁴ Освіта під час війни: презентація результатів дослідження. Youtube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uYDwkVq5Qg8>

альний вплив конфліктів і катастроф, створюючи відчуття буденності, стабільності та надії на майбутнє. Розвиваючи навички критичного мислення, діагностики, дизайну мислення тощо, освіта дозволяє здобувачам освіти приймати обґрунтовані рішення, зокрема і про те, як вижити та піклуватися про себе та інших у небезпечному середовищі. Тобто, освіта в надзвичайних ситуаціях має ширший вплив на здобувачів освіти, ніж просто продовження навчання, допомагає адаптуватися до нових умов та середовища, розвиває необхідні навички та сприяє формуванню зв'язків з громадою. В літературі освіта розглядається як «четверта опора» або «центральна опора» гуманітарної допомоги поряд з забезпеченням харчування, житла та медичних послуг [27].

Публічне управління освітою в надзвичайних ситуаціях і після їх закінчення, в тому числі йдеться про післявоєнний період, повинно здійснюватися за алгоритмами, які передбачають адекватне реагування органів публічної влади на реально існуючі проблеми суспільства та окремих спільнот, зокрема в сфері освіти. Тому надзвичайно важливо фокусування органів влади на викликах освіти. Способом виявлення цих викликів освіти є аналіз очікувань, потреб, цінностей і переваг безпосередніх учасників освітнього процесу. Власне це ґрунтовно зроблено в згаданих вище дослідженнях та окрім того, автор у співавторстві має власні дослідження очікувань, потреб, цінностей і переваг безпосередніх учасників освітнього процесу, висновки з яких частково вже опубліковано⁵. Публічне управління освітою в надзвичайних ситуаціях включає різні стратегії та ініціативи, які розробляються та впроваджуються публічними органами влади та органами місцевого самоврядування для забезпечення доступу до якісної освіти в умовах кризи.

Досвід інших країн і міжнародних організацій може бути цінним у вирішенні проблем публічного управління освітою під час та післявоєнний період в Україні. Деякі країни вже розробили ефективні стратегії та плани дій для забезпечення надійної освітньої системи під час кризових ситуацій. Міжнародні організації, такі як, наприклад, UNESCO, сприяють обміну досвідом і надають підтримку урядам у цій сфері. Якщо говорити про приклади публічного управління освітньою сферою в надзвичайних ситуаціях в різних країнах, то тут мова йде про стратегічні плани дій у разі небезпеки, які можуть включати евакуацію, закриття шкіл у разі загрози, а також інструкції для вчителів та іншого освітнього персоналу; виділення фінансових ресурсів для гуманітарних організацій, що працюють у галузі освіти в надзвичайних ситуаціях; партнерства з гуманітарними організаціями, як міжнародними, так і національними; розповсюдження інформації про доступ до освіти під час кризи через певні портали, гарячі лінії, соціальні мережі тощо; організоване навчання для вчителів та іншого освітнього персоналу щодо психосоціальної підтримки, реагування на кризові ситуації та надання першої допомоги тощо.

Відновлення сфери освіти під час і після надзвичайної ситуації вимагає спільних зусиль різних суб'єктів, які мають різні функції і ресурси. Взаємодія цих суб'єктів відіграє важливу роль у відновленні освітньої системи. Звичайно, в першу чергу, це уряд, який відіграє ключову роль у координації та керуванні

⁵ Наприклад, Usyk V., Radionova I. Public administration of educational sphere in emergencies: general approaches and national features. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. № 44(3). P. 338–346. URL: <https://ejournals.vdu.lt/index.php/mtsrbid/article/view/3423>

процесом відновлення освіти. Він повинен розробляти політики, законодавство і стратегії для відновлення освітньої системи, виділяти фінансові ресурси, організовувати навчання педагогічних працівників, створювати безпечні умови для навчання та забезпечувати доступ до освіти для всіх здобувачів освіти. Далі це, як вже було згадано, міжнародні та гуманітарні організації, в тому числі такі як UNICEF, UNHCR, і багато інших, які надають технічну, фінансову та організаційну підтримку для відновлення освітньої системи в країнах, які зазнали надзвичайних ситуацій. Вони можуть забезпечувати фінансові ресурси для відновлення шкіл, постачання навчальних матеріалів, підготовку освітнього персоналу та іншу підтримку. Ще одним важливим, а як показує досвід України, часто визначальним суб'єктом, є громадянське суспільство, яке може брати участь у розробці та виконанні програм відновлення, сприяти залученню здобувачів освіти до навчання та створювати зв'язок між навчальними закладами та громадами. Окрім того, тут йдеться про пошук фінансування для різних цілей, у тому числі на відновленні інфраструктури, про моніторинг та оцінку якості освіти, дотримання стандартів та цінностей тощо. Далі це органи місцевого самоврядування, які мають забезпечити безпечні умови для навчання, розробляти місцеві освітні політики та співпрацювати з іншими суб'єктами для відновлення освіти. Звичайно, це освітяни, які відіграють вирішальну роль у відновленні освіти. Вони повинні бути підготовлені до роботи в умовах кризи, надавати психологічну підтримку здобувачам освіти та сприяти їхньому навчанню. І, власне, здобувачі освіти та їх родини, які повинні бути включені в процес прийняття рішень і процеси планування відновлення, а також брати активну участь у навчанні та житті своєї громади, а також відповідати на запити інших суб'єктів під час досліджень щодо потреб, проблем і викликів. Залежно від конкретної надзвичайної ситуації і контексту, ці різні суб'єкти мають взаємодіяти, співпрацювати і координувати свої дії, щоб забезпечити відновлення якісної та доступної освіти для дітей і молоді. Взаємодія та взаєморозуміння між цими суб'єктами є ключем до успішного відновлення освітньої системи в умовах кризи.

Європейська комісія та UNICEF закликають до посилення колективної участі та збільшення державного фінансування у сфері освіти. Заклик прозвучав під час спільної Конференції високого рівня з питань освіти в надзвичайних ситуаціях, яка відбулася 22 березня 2023 року в Брюсселі одночасно з Європейським гуманітарним форумом. У 2023 році ЄС планував виділити 158 мільйонів євро на освітні проекти в надзвичайних ситуаціях у всьому світі. Загалом, ЄС виділяє 10% свого початкового бюджету гуманітарної допомоги і так само з бюджету розвитку на освіту в надзвичайних ситуаціях. ЄС уже понад 10 років фінансує освітні проекти в надзвичайних ситуаціях у своїх програмах гуманітарної допомоги, протягом 2015–2022 років було виділено 970 мільйонів євро на освіту в надзвичайних ситуаціях, що принесло користь понад 20 мільйонам дітей і молоді. Зробивши освіту в надзвичайних ситуаціях частиною своєї гуманітарної допомоги та тісно пов'язану зі співробітництвом у сфері розвитку, ЄС повністю використовує свої гуманітарні інструменти та інструменти фінансування розвитку для підтримки дітей, які постраждали від криз. ЄС підтримує широкий спектр заходів, включаючи організацію формальної та неформальної навчальної діяльності, забезпе-

чення навчально-методичними матеріалами та ресурсами, навчання та наставництво для освітніх працівників, надання психосоціальної підтримки та підвищення рівня навичок щодо здоров'я, безпеки, подолання конфліктів, медіаграмотності, психологічної стійкості, відновлення та покращення інфраструктури шкіл тощо. ЄС встановлює такі пріоритети для забезпечення безперервності якісної та безпечної освіти під час кризових ситуацій:

- розвиток партнерств, спрямованих на швидку, дієву, результативну та інноваційну реакцію в галузі освіти;
- підтримка доступу до освіти, інклюзії та справедливості, забезпечуючи аби жодна дитина не залишається поза межами освіти;
- захист освіти для забезпечення миру та безпеки, враховуючи її роль у запобіганні конфліктів і захисті дітей під час криз;
- підтримка якісної освіти для забезпечення високих результатів навчання та розвитку дітей.

Ці пріоритети сприяють створенню стійкої та продуктивної системи освіти, яка забезпечує дітям навчання та розвиток навіть у найскладніших ситуаціях [28].

Програми UNICEF більше націлені на підвищення навичок дітей та облаштування місць для навчання, підтримку педагогічних навичок вчителів, забезпечення навчальними матеріалами тощо.

UNESCO активно працює в найгостріших гуманітарних кризах у світі, співпрацює з міністерствами освіти для розробки чутливих до кризи навчальних програм, які відповідають на нагальні потреби дітей і молоді; створює формальні та неформальні можливості навчання для дітей, молоді та дорослих у надзвичайних ситуаціях; надає психологічну підтримку постраждалим від кризи, щоб допомогти їм подолати травму та стрес; надає технічну підтримку та навчання персоналу в сфері освіти, щоб вони могли ефективно виконувати свою роль; співпрацює з державами-членами для зміцнення збору та аналізу даних щодо освіти в надзвичайних ситуаціях; активно взаємодіє з іншими гуманітарними групами та агентствами для координації та ефективного реагування на кризові ситуації [29].

Забезпечення якісної системи освіти під час надзвичайних ситуацій має численні очевидні довгострокові переваги, наприклад, зміцнення людських ресурсів (ті, хто отримав корисні знання та навички завдяки якійсній освіті, готові краще визначати свій внесок у процес відновлення свого життя та спільнот після кризи та стають більш самодостатніми та здатними до активної участі у суспільстві), створення нових цінностей (в освіті з'являються теми, пов'язані з розв'язанням конфліктів та іншими актуальними аспектами, а це сприяє вихованню у здобувачів освіти нових цінностей, окрім того вони стають більш обізнаними та готовими конструктивно та критично мислити), удосконалення освітньої практики (відбувається через адаптацію навчального процесу до потреб здобувачів освіти у кризових ситуаціях та внесення змін у методи навчання, що допомагає підвищувати якість освіти) тощо.

Наразі в Україні існує кілька проектів, програм, фондів, організацій, які разом чи окремо від Міністерства освіти і науки України працюють над відновленням сфери освіти. Це і відновлення/побудова інфраструктури, забезпечення навчаль-

ними матеріалами, зміна освітніх програм, навчання освітнього персоналу тощо. Ми маємо як короткострокові й нагальні потреби, як укриття чи модульні школи, так і довгострокові плани та стратегії, наприклад, щодо повернення тих, хто виїхав закордон чи об'єднання університетів, але в будь-якому разі розвиток освіти не повинен бути вторинним завданням після надзвичайних подій, а має бути пріоритетом у стратегічному плануванні та відновленні країни. Наразі потрібно детальніше та глибше здійснити оцінку потреб на різних рівнях освіти та продовжувати активніше працювати над пошуком фандрейзингових можливостей і забезпечити взаємодію та співпрацю усіх суб'єктів освітнього процесу та тих, хто зацікавлений в її відновленні та підвищенні якості.

Висновки. Освіта під час надзвичайних ситуацій і тривалих криз є критично важливою для збереження життів, надання психологічної підтримки та підтримки довгострокового розвитку. Публічне управління має важливе значення для забезпечення доступу до освіти в умовах кризи та забезпечення стійкості освітніх систем. Але результативність управління в значній мірі залежить від того, як уряд виставляє пріоритети та від зовнішньої підтримки міжнародних організацій та громадянського суспільства.

Освіта виступає важливим інструментом для забезпечення сталого відновлення та розвитку в умовах надзвичайних ситуацій. Вона надає навички, знання та експертизу, які потрібні для відновлення та побудови стійкого суспільства; сприяє розвитку креативних навичок, які можуть допомогти суспільству адаптуватися до змін і реагувати на кризові ситуації; освічені громадяни можуть бути активнішими учасниками рішень, пов'язаних зі стійким відновленням та розвитком; освіта може допомогти в поширенні інформації про кризову ситуацію, про заходи безпеки та процедури евакуації; освіта може стимулювати розвиток інновацій і технологій, які можуть полегшити відновлення та розвиток після кризи; освіта сприяє розвитку резиліентності, тобто здатності суспільства і його членів витримувати та адаптуватися до негативних впливів надзвичайних ситуацій; освіта може включати навчання з питань безпеки, першої допомоги, евакуаційних процедур і збереження ресурсів, що допомагає підготувати населення до можливих небезпек; освіта грає важливу роль у відновленні та реінтеграції осіб, які постраждали від надзвичайних ситуацій; вона сприяє розвитку критичного мислення та громадянської активності, що є важливим для участі у вирішенні проблем після кризи, а також розумінню принципів сталого розвитку і принципів збалансованого використання ресурсів.

Результативне публічне управління освітою в надзвичайних ситуаціях вимагає гнучкості, співпраці, планування та врахування потреб учасників освітнього процесу, а також відповіді на конкретні потреби і виклики, що виникають у конкретній ситуації. Публічні органи, міжнародні організації, громадянське суспільство, освітянська спільнота та інші суб'єкти повинні спільно працювати, щоб забезпечити доступ до освіти в умовах кризи, оцінити потреби та забезпечити фінансування необхідних заходів. Координація та партнерство відіграють важливу роль у успішному реагуванні на кризи та забезпеченні освіти. Спільна координація між різними групами та міжнародними організаціями є також важливою для забезпечення ефективного фінансування освіти під час кризових ситуацій.

Література

1. Education in emergencies: EU and UNICEF call for increased commitments to invest in safe and quality education for children in crisis. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/education-emergencies-eu-and-unicef-call-increased-commitments-invest-safe-and-quality-education-2023-03-22_en
2. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on Education in Emergencies and Protracted Crises. Eur-lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52018DC0304>
3. Education in Emergencies: PROJECT MAPPING REPORT. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/system/files/2020-06/eie_mapping_report.pdf
4. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT «Education in Emergencies in EU-funded Humanitarian Aid Operations». European Commission. URL: [https://ec.europa.eu/echo/files/news/190328%20SWD%20EiE%20in%20EU-funded%20Humanitarian%20Aid%20Operations%20SWD\(2019\)150%20final.pdf](https://ec.europa.eu/echo/files/news/190328%20SWD%20EiE%20in%20EU-funded%20Humanitarian%20Aid%20Operations%20SWD(2019)150%20final.pdf)
5. Rapid educational response in complex emergencies: a discussion document. UNESCO Digital Library. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000124828>
6. Education in situations of emergency and crisis: challenges for the new century. UNESCO Digital Library. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000123484>
7. Education in emergencies and for reconstruction: a developmental approach. UNESCO Digital Library. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000172799>
8. Education in emergencies and protracted crises. **Inter-agency Network for Education in Emergencies**. URL: <https://inee.org/sites/default/files/resources/9714.pdf>
9. EDUCATION — Care & Protection of Children in Emergencies. A Field Guide. Child Rights resource centre. URL: <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/education-care-protection-children-emergencies-field-guide/>
10. Inter-Agency Network for Education in Emergencies: a community of practice, a catalyst for change. UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000212379>
11. PIGOZZI Mary (1999). Education in emergencies and for reconstruction: a developmental approach. New York: United Nations Children's Fund.
12. Education en situation d'urgence dans les opérations d'aide humanitaire financées par l'UE. European Commission, 2019.
13. CHACÓN Nancy (2020). La política cubana frente a la COVID 19: la educación en este contexto. *Revista Boletín Redipe, La Habana*, v. 9, n. 8, P. 24-34.
14. UNESCO. United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization. Covid-19 education response: Preparing the reopening of schools. *Perfiles Educativos*, 42(169). <https://doi.org/10.22201/issue.24486167e.2020.169.60017>
15. Aristovnik, Aleksander & Keržič, Damijana & Ravšelj, Dejan & Umek, Lan & Tomažević, Nina. (2020). Impacts of the COVID-19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A Global Perspective. *Sustainability*. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/20/8438>
16. Mengistie, T.A. (2020) Impacts of COVID-19 on the Ethiopian education system. *Sci Insigt Edu Front*, 6(1), P. 569-578.
17. Bania J., Banerje I. (2020). Impact of Covid-19 Pandemic on Higher Education: A Critical Review. [online]. URL: <https://www.guninetwork.org/report/impact-covid-19-pandemic-higher-education-critical-review>

18. Bao, Wei. (2020). COVID-19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*. Volume 2, Issue 2, P. 113-115 URL: https://www.researchgate.net/publication/340493657_COVID-19_and_online_teaching_in_higher_education_A_case_study_of_Peking_University
19. Weixin He, John Xiao The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1285321.pdf>
20. An evaluation of the effectiveness of online education and the extent to which online education will be replacing the traditional classroom teaching. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Harry-Atieku-Boateng>
21. Rapanta, C., Botturi, L., Goodyear, P., Guàrdia, L., & Koole, M. (2020). Online University Teaching During and After the COVID-19 Crisis: Refocusing Teacher Presence and Learning Activity. *Postdigital Science and Education*, 2, 923-945. URL: <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00155-y>
22. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>
23. Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtrognennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/>
24. Шевчук І., Шевчук А. (2022). ОСВІТНЯ АНАЛІТИКА КРИЗЬ ПРИЗМУ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ. *Економіка та суспільство*, (39). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>
25. Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С., Ілляшенко Н. С. Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни [Електронний ресурс]. Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., 10 травня 2022 р. / редкол.: В. Богомолів ; Харків. нац. автомобільно-дорожній університет.
26. EDUCATION IN EMERGENCY policy. Cooperazione Internazionale. URL: <https://www.coopi.org/uploads/home/15c3346641685d.pdf>
27. Education in Emergencies. UNESCO. URL: https://genbase.iiep.unesco.org/applis/epidoc/fichiers/EPIDOC/12905_G012905.pdf
28. Education in Emergencies: EU and UNICEF call for increased commitments to invest in safe and quality education for children in crisis. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1810
29. Education in emergencies. European Commission. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid/education-emergencies_en#facts--figures

References

1. Education in emergencies: EU and UNICEF call for increased commitments to invest in safe and quality education for children in crisis. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/education-emergencies-eu-and-unicef-call-increased-commitments-invest-safe-and-quality-education-2023-03-22_en [In English].
2. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL on Education in Emergencies and Protracted Crises. Eur-lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52018DC0304> [In English].

3. Education in Emergencies: PROJECT MAPPING REPORT. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/system/files/2020-06/eie_mapping_report.pdf [In English].
4. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT «Education in Emergencies in EU-funded Humanitarian Aid Operations». European Commission. URL: [https://ec.europa.eu/echo/files/news/190328%20SWD%20EiE%20in%20EU-funded%20Humanitarian%20Aid%20Operations%20SWD\(2019\)150%20final.pdf](https://ec.europa.eu/echo/files/news/190328%20SWD%20EiE%20in%20EU-funded%20Humanitarian%20Aid%20Operations%20SWD(2019)150%20final.pdf) [In English].
5. Rapid educational response in complex emergencies: a discussion document. UNESCO Digital Library. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000124828> [In English].
6. Education in situations of emergency and crisis: challenges for the new century. UNESCO Digital Library. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000123484> [In English].
7. Education in emergencies and for reconstruction: a developmental approach. UNESCO Digital Library. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000172799> [In English].
8. Education in emergencies and protracted crises. **Inter-agency Network for Education in Emergencies**. URL: <https://inee.org/sites/default/files/resources/9714.pdf> [In English].
9. EDUCATION — Care & Protection of Children in Emergencies. A Field Guide. Child Rights resource centre. URL: <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/education-care-protection-children-emergencies-field-guide/> [In English].
10. Inter-Agency Network for Education in Emergencies: a community of practice, a catalyst for change. UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000212379> [In English].
11. PIGOZZI Mary (1999). Education in emergencies and for reconstruction: a developmental approach. New York: United Nations Children's Fund.
12. Éducation en situation d'urgence dans les opérations d'aide humanitaire financées par l'UE. European Commission, 2019. [In French].
13. CHACÓN Nancy (2020). La política cubana frente a la COVID 19: la educación en este contexto. *Revista Boletín Redipe, La Habana*, v. 9, n. 8, P. 24-34. [In Italian].
14. UNESCO. United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization. Covid-19 education response: Preparing the reopening of schools. *Perfiles Educativos*, 42(169). <https://doi.org/10.22201/issue.24486167e.2020.169.60017> [In English].
15. Aristovnik, Aleksander & Keržič, Damijana & Ravšelj, Dejan & Umek, Lan & Tomažević, Nina. (2020). Impacts of the COVID-19 Pandemic on Life of Higher Education Students: A Global Perspective. *Sustainability*. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/20/8438> [In English].
16. Mengistie, T.A. (2020) Impacts of COVID-19 on the Ethiopian education system. *Sci Insigt Edu Front*, 6(1), P. 569-578. [In English].
17. Bania J., Banerje I. (2020). Impact of Covid-19 Pandemic on Higher Education: A Critical Review. [online]. URL: <https://www.guninetwork.org/report/impact-covid-19-pandemic-higher-education-critical-review> [In English].
18. Bao, Wei. (2020). COVID-19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*. Volume 2, Issue 2, P. 113-115 URL: https://www.researchgate.net/publication/340493657_COVID-19_and_online_teaching_in_higher_education_A_case_study_of_Peking_University [In English].
19. Weixin He, John Xiao The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning. URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1285321.pdf> [In English].

20. An evaluation of the effectiveness of online education and the extent to which online education will be replacing the traditional classroom teaching. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Harry-Atieku-Boateng> [In English].

21. Rapanta, C., Botturi, L., Goodyear, P., Guàrdia, L., & Koole, M. (2020). Online University Teaching During and After the COVID-19 Crisis: Refocusing Teacher Presence and Learning Activity. *Postdigital Science and Education*, 2, 923-945. URL: <https://doi.org/10.1007/s42438-020-00155-y> [In English].

22. Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit / Ye. Nikolaiev, H. Rii, I. Shemelynets. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, 2023. 94 c. URL: <https://www.skeptic.in.ua/wp-content/uploads/HigherEd-in-Times-of-War.pdf> [In Ukrainian].

23. Viina ta osvita. Yak rik povnomasshtabnoho vtornhennia vplynuv na ukrainski shkoly. Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/> [In English].

24. Shevchuk I., Shevchuk A. (2022). OSVITNIA ANALITYKA KRIZ PRYZMU VIINY: VYKLYKY TA MOZHLIVOSTI DLIA VYSHCHOI SHKOLY UKRAINY. *Ekonomika ta suspilstvo*, (39). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80> [In Ukrainian].

25. Illiashenko S. M., Shypulina Yu. S., Illiashenko N. S. Tsyfrova transformatsiia osvitnoi diialnosti zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh viiny [Elektronnyi resurs]. Vyshcha osvita za novymy standartamy: vyklyky u konteksti didzhitalizatsii ta intehratsii v mizhnarodnyi osvitnii prostir : materialy Mizhnar. nauk.-metod. konf., 10 travnia 2022 r. / redkol.: V. Bohomolov ; Kharkiv. nats. avtomobilno-dorozhniy universytet [In Ukrainian].

26. EDUCATION IN EMERGENCY policy. Cooperazione Internazionale. URL: <https://www.coopi.org/uploads/home/15c3346641685d.pdf> [In Italian].

27. Education in Emergencies. UNESCO. URL: https://genbase.iiep.unesco.org/applis/epidoc/fichiers/EPIDOC/12905_G012905.pdf [In English].

28. Education in Emergencies: EU and UNICEF call for increased commitments to invest in safe and quality education for children in crisis. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1810 [In English].

29. Education in emergencies. European Commission. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid/education-emergencies_en#facts--figures [In English].